

วาระเขียว-คาร์บอนต่ำ และมโนทัศน์ใหม่สำหรับ
การศึกษาการเมืองเรื่องที่ดินในภาคการเกษตร
The Global Green and Low-Carbon Agenda
and New Concepts for Studies of Agrarian
Politics Concerning Land

ณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศักดิ์ / Nattakant Akarapongpisak

*College of Politics and Governance, Mahasarakham University,
Mahasarakham 44150, Thailand
Email: nutmaemo@gmail.com*

Abstract

This article discusses the origin and key elements of the concepts ‘green grabbing’ and ‘exclusion.’ In so doing, it evaluates them as new analytical tools for studies of agrarian politics concerning land as the low-carbon and green agenda rises to prominence. The article also presents them as alternatives to the Marxist approach of capital accumulation. In exploring the concepts’ origins, the article presents major ideas that underpin the global low-carbon and green agenda and the approaches to agrarian studies, particularly those that work on nature and environmental issues, which provide conceptual tools for analyses of the ideas. The article demonstrates that the concepts of green grabbing and exclusion were brought about through a combination of at least three approaches, including the Marxist political economy, political ecology and post-structuralist views and reveals changes in the question central to agrarian studies. It implies incorporating ecological views which respond to new challenges to agrarian societies, such as the prevalence of green and low-carbon activities, into the discussion.

Keywords: low-carbon societies, green economy, land grabbing, green grabbing, exclusion

บทคัดย่อ

บทความนี้อธิบายที่มาและองค์ประกอบหลักๆ ของมโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” และ “การกีดกัน” ในฐานะที่เป็นมโนทัศน์ใหม่สำหรับวิเคราะห์การเมืองเรื่องที่ดินในภาคการเกษตร ภายใต้กระแส “สังคมเขียว-คาร์บอนต่ำ” และในฐานะที่เป็นทางเลือกอื่นนอกเหนือไปจากกรอบการวิเคราะห์การสะสมทุนแบบมาร์กซิสต์ โดยในการนำเสนอที่มาของมโนทัศน์ทั้งสอง บทความได้อภิปรายแนวคิดเบื้องหลังวาระเขียว-คาร์บอนต่ำ และแนวการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรมในประเด็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นเครื่องมือในการวิพากษ์แนวคิดดังกล่าว ทั้งนี้ บทความยังได้ชี้ให้เห็นว่าที่มาของมโนทัศน์ทั้งสองซึ่งผลานแนวการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบมาร์กซิสต์ นิเวศวิทยาการเมือง และมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยม สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนทิศทางของคำถามหลักในการศึกษาการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม โดยการผนวกมุมมองในเชิงนิเวศวิทยาที่สนองตอบต่อปรากฏการณ์ใหม่ๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคมเกษตรกรรม ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ วาระเขียว-คาร์บอนต่ำ

คำสำคัญ: สังคมคาร์บอนต่ำ เศรษฐกิจสีเขียว การแย่งยึดที่ดิน การแย่งยึดสีเขียว การกีดกัน

บทนำ

การลงทุนของรัฐและธุรกิจเอกชนในโครงการที่ชูความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนรูปแบบใหม่ๆ โดยเฉพาะในซีกโลกใต้ดำเนินไปอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องตลอดทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของโครงการเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศที่ต้องใช้ผืนดินเป็นพื้นที่ปฏิบัติการ เช่น การผลิตเชื้อเพลิงชีวภาพ (biofuel production)¹ และการอนุรักษ์ป่าไม้ ดังที่ได้มีการประมาณการณ์ว่า เฉพาะในระหว่างปี ค.ศ. 2008-2009 รัฐและธุรกิจเอกชนจากประเทศจอร์แดน กาตาร์ ซาอุดีอาระเบีย และเกาหลีใต้ ได้ลงทุนเพื่อการผลิต

¹ จากการประมาณการณ์ของธนาคารโลกและคณะผู้เชี่ยวชาญระดับสูงในประเด็นความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการ การซื้อขายที่ดินจำนวนมากในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการผลิตอาหารโดยตรง แต่เพื่อการผลิตพืชเชื้อเพลิงชีวภาพ และเพื่อใช้พืชอาหารเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมต่างๆ (Borras and Franco, 2012: 40)

พืชอาหารและพืชพลังงานในพื้นที่ถึงราวๆ 1.25 ล้านเฮกตาร์ของประเทศเคนยา แทนซาเนีย และซูดาน (von Braun and Meinzen-Dick, 2009) ขณะที่มูลนิธิเพื่อนสัตว์ป่าแอฟริกาและเดอะ เนเจอร์ คอนเซอร์เวชันได้เชิญให้ผู้สนับสนุนองค์กรของตน “รับเลี้ยงดูพื้นที่หนึ่งเอเคอร์” กล่าวคือ บริจาคเงินเพื่อปกป้องป่าและสัตว์ป่าจากอันตรายจากมนุษย์ โดยคิดอัตราเงินบริจาคต่อหน่วยพื้นที่ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 238) ปรากฏการณ์เหล่านี้กระตุ้นให้เกิดการโต้แย้งในหมู่นักวิชาการ เจ้าหน้าที่รัฐ นักพัฒนาเอกชน และนักกิจกรรมกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการแย่งยึดที่ดิน (land grabs)

ในกรณีของประเทศไทย แผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก 25% ใน 10 ปี (พ.ศ. 2555-2564) ภายใต้ยุทธศาสตร์มุ่งส่งเสริมคาร์บอนต่ำ ได้มุ่งสร้างมาตรการเพื่อจูงใจการลงทุนจากภาคเอกชนในการผลิตพลังงานลม การส่งเสริมการปลูกไม้โตเร็วในพื้นที่รกร้างว่างเปล่าหรือพื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ เพื่อแปรรูปจำหน่ายเป็นเชื้อเพลิงชีวมวล และการส่งเสริมการปลูกปาล์มน้ำมันโดยไม่แย่งพื้นที่พืชอาหาร (Ministry of Energy, n.d.: 4, 7-11) ขณะที่การเขียนแผนแม่บทแก้ไขปัญหาคาถาหารทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2557 ตั้งเป้าในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ (zoning) โดยชูปบทบาทในการเป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือในระดับนานาชาติเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Ministry of Natural Resources and Environment, 2014: 4, 10-12) การดำเนินนโยบายตามแนวทางนี้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้มีการแปรสภาพพื้นที่ทางการเกษตรและพื้นที่จำนวนมากที่ยังไม่มีเอกชนอ้างสิทธิครอบครองมาใช้ในการผลิตพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก เกิดการกระจุกตัวของที่ดินในมือขององค์กรธุรกิจและเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวกับที่ดิน (Hall, Hirsch and Li, 2011: 2)

บทความนี้เสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องมือในการศึกษากลุ่มปรากฏการณ์ข้างต้น โดยเริ่มจากการอธิบายที่มาและแนวคิดเบื้องหลังของวาระเขียว-คาร์บอนต่ำ และเรียบเรียงแนวการศึกษาของกลุ่มงานเกี่ยวกับการเมืองว่า

ด้วยเรื่องเกษตรกรรม² ที่นำเสนอประเด็นซึ่งสามารถใช้ในการวิพากษ์นโยบายและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีเป้าหมายทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในส่วนที่ศึกษาประเด็นธรรมชาติในเชิงสังคม เพื่อชี้ให้เห็นที่มาของมโนทัศน์ใหม่สำหรับการวิเคราะห์การเมืองเรื่องที่ดินในภาคการเกษตรภายใต้บริบทของการมุ่งหน้าสู่สังคม “เขียว-คาร์บอนต่ำ” ได้แก่ มโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” และ มโนทัศน์ “การกีดกัน” บทความนี้เสนอองค์ประกอบสำคัญของมโนทัศน์ทั้งสอง พร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของมโนทัศน์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการผลานแนวคิดและมุมมองที่ทำให้ทิศทางของคำถามหลักในการศึกษาการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลง

กำเนิดวาระเขียว-คาร์บอนต่ำ

ในปัจจุบัน รัฐและภาคประชาสังคมภายใต้ระบบทุนนิยมโลกได้ชูแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (green economy) เป็นหนึ่งในเข็มทิศสำหรับการพัฒนา โดยเศรษฐกิจสีเขียวกินความรวมถึงระบบของกิจกรรมต่างๆ ทางเศรษฐกิจที่ผลักดันการเติบโตในเชิงรายได้และการจ้างงาน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และความเท่าเทียมทางสังคม (United Nations Division for Sustainable Development, 2012: 63) โดยอาศัยการลงทุนที่ลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนและมลพิษรูปแบบต่างๆ เสริมสร้างประสิทธิภาพในการใช้พลังงานและทรัพยากร (เช่น ส่งเสริมการใช้เชื้อเพลิงชีวภาพ) และป้องกันการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและนิเวศบริการ³ แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการสร้างสังคมสีเขียว กล่าวคือ สังคมที่มีความ

² โดยทั่วไป การเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม (agrarian politics) เกี่ยวข้องกับคำถามที่ว่า ในสังคมเกษตรกรรม “ใครเป็นเจ้าของอะไร ใครได้อะไร และเขาเหล่านั้นทำอะไรกับสิ่งที่พวกเขาได้/เป็นเจ้าของ” กล่าวโดยละเอียดคือ การปกครอง ควบคุม และดูแลการกระจายสิ่งที่มีคุณค่า รูปแบบการทำงานและการแบ่งแยกแรงงานในการผลิต การกระจายรายได้ และพลวัตของการสะสมทุนและการบริโภคในสังคมชนบท กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมโดยเฉพาะในแง่ของชนชั้นและเพศสภาพ (Institute of Development Studies, 2009)

³ นิเวศบริการ (ecosystem services) หมายถึง ประโยชน์ที่ธรรมชาติส่งมอบให้กับมนุษย์ เช่น อาหาร น้ำสะอาด การดูดซับคาร์บอน การกรองน้ำให้สะอาดของพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นต้น (Achavanuntakul, 2014: 124)

ยั่งยืนในแง่ของการดำเนินกิจการต่างๆ ภายใต้โครงการซึ่งเป็นไปในทางที่ไม่มั่นคง
ศักยภาพของคนรุ่นหลัง (Friend, 2014: 15, 22) และสังคมคาร์บอนต่ำ ที่ลดการใช้
เชื้อเพลิงฟอสซิลรวมทั้งลดการผลิตของเสียที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่หรือกำจัด
ไม่ได้ อันถือเป็นการลดปริมาณคาร์บอนทั้งจากฐานการผลิตและฐานการบริโภค
(Achavanuntakul, 2014: 178)

แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว⁴ เติบโตต่อเนื่องมาจากกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน
ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 ซึ่งเรียกร้องให้รัฐบาลทั่วโลกใช้ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา
ที่คำนึงถึงผลกระทบจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและความ
ยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นต่อไป ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของ
สภาพภูมิอากาศ และวิกฤตทางด้านการเงิน อาหาร และพลังงานที่ยืดเยื้อในช่วง
ครึ่งหลังของทศวรรษ 2000 ได้กระตุ้นให้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวแพร่หลาย (United
Nations Division for Sustainable Development, 2012: 5) บนฐานคิดที่ว่า ระบบ
เศรษฐกิจทุนนิยมเป็นกลไกที่ค้ำยันนวัตกรรมที่มนุษย์สามารถใช้ในการเผชิญ
หน้ากับขีดจำกัดทางนิเวศ (Arsel and Büscher, 2012: 53) ดังปรากฏตัวอย่างที่
เป็นรูปธรรม เช่น การระบุดึงกรณีศึกษาการใช้วิธีการทางเศรษฐศาสตร์เพื่อบรรลุ
เป้าหมายเขียว-คาร์บอนต่ำ เช่น นโยบายการรับซื้อไฟฟ้าจากพลังงานหมุนเวียนใน
รูปแบบ Feed-in Tariff โครงการการจ่ายเงินสำหรับการใช้นิเวศบริการ (PES) และ
โครงการ REDD+⁵ ไว้ในรายงานของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ
(UNEP) เรื่อง “Towards a Green Economy” ซึ่งเป็นหนึ่งในเอกสารที่เป็นกรอบ

⁴ ผู้สนใจสามารถศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวเพิ่มเติมได้จากเอกสารที่จัดพิมพ์
โดยสำนักงานกิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (UNDESA) ที่มีชื่อว่า “A Guidebook to the
Green Economy. Issue 1: Green Economy, Green Growth, and Low-Carbon Development”

⁵ โครงการการจ่ายเงินสำหรับการใช้นิเวศบริการ (Payment for Ecosystem Services หรือ PES)
เป็นการจ่ายเงินให้กับชาวไร่ชาวนาผู้เป็นเจ้าของที่ดินในป่า สำหรับการปกป้องพื้นที่ลุ่มน้ำ การกักเก็บ
คาร์บอน การสันถนาการ และความหลากหลายทางชีวภาพ (United Nations Environment Programme,
2011: 167) ขณะที่โครงการ REDD+ (Reducing Emissions from Deforestation and Forest
Degradation) ของสหประชาชาติตีค่าคาร์บอนที่กักเก็บในป่าออกมาเป็นมูลค่าทางการเงิน แล้วนำเงิน
นั้นไปมอบให้กับชุมชนต่างๆ ในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านอนุรักษ์ป่า และให้
บริษัทในอุตสาหกรรมป่าไม้บริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน (Achavanuntakul, 2014: 257)

แนวทางในการประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) ซึ่งจัดขึ้นที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิลในปี 2012 (United Nations Environment Programme, 2011)

เบื้องหลังแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวคือองค์ความรู้ที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าเราสามารถบรรลุเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันได้ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012 : 240) สมมติฐานเช่นนี้ปรากฏในทฤษฎีการทำให้ทันสมัยเชิงนิเวศ (ecological modernization theory) และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม “ตลาดเสรี” ที่เน้นความยั่งยืน (sustainability) ทั้งนี้ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยเชิงนิเวศ เน้นให้เห็นถึงการสร้างเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพในเชิงนิเวศเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับศักยภาพของขบวนการทางสิ่งแวดล้อมในการผลักดันการปฏิรูปทางสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตลาดเสรีและการบริจาคมที่ไม่พึ่งเงินทุนจากรัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ (McCarthy and Prudham, 2004: 280) ขณะที่แนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม “ตลาดเสรี” ที่เน้นความยั่งยืนนั้น กำหนดค่าของทรัพยากรธรรมชาติ⁶ ตามแนวคิดที่ลีช และคณะ (Leach, Fairhead and Fraser, 2012) เรียกว่า เศรษฐกิจแห่งการซ่อมแซม (the economy of repair) นั่นคือ มองว่าค่าของสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนในพื้นที่หนึ่งของโลก สามารถถูกนำไปใช้ “ซ่อมแซม” ค่าของสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงจากความไม่ยั่งยืนในการใช้ ในอีกพื้นที่หนึ่งได้ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 242)

แม้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวจะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในเชิงนโยบาย แต่แนวทางของมันในการ “เสริมสร้างระเบียบในการปกครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 240) ที่เน้นความ “ทันสมัย” และ “ยั่งยืน” ก็ถูกวิจารณ์อย่างมากว่าทำให้ความเหลื่อมล้ำและการตกเป็นชายขอบขยายวงกว้าง กระทั่งกระตุ้นให้เกิดการโต้แย้งในเชิงสิทธิ

⁶ ทัศนะดังกล่าวสะท้อนผ่านวาทกรรมของเครือข่ายธุรกิจ เช่น สภาธุรกิจโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Business Council for Sustainable Development หรือ WBCSD) ดังคำกล่าวของ บยอร์น สติกซัน (Bjorn Stigson) ประธาน WBCSD ที่ว่า WBCSD มีเป้าหมายในการวางเค้าโครงระเบียบที่เอื้อต่อกลไกตลาด ซึ่งมอบ “โอกาสใหม่ๆ ทางธุรกิจและโอกาสที่จะใช้บริการทางนิเวศวิทยาเพื่อแสวงหาประโยชน์จากสินทรัพย์ที่ยังไม่ถูกแปลงให้เป็นเงิน (unrealized assets)” (Corson and MacDonald, 2012: 279)

ของชาวบ้านที่อาศัยทำกินอยู่ในแหล่งทรัพยากร และเนื่องจากปรากฏการณ์เหล่านี้เกี่ยวข้องกับภาคชนบท/ภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ มันจึงได้รับความสนใจจากนักคิดและนักวิชาการกลุ่มที่ศึกษาการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม โดยเฉพาะในช่วงไม่กี่ปีมานี้ที่งานจำนวนมากหันมาศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากโครงการที่มุ่งความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการ REDD+ และการส่งเสริมการปลูกพืชเชื้อเพลิงชีวภาพ⁷ ที่มีต่อการสูญเสียพื้นที่ทางการเกษตรของชุมชนและคนพื้นถิ่น และการต่อรองของครัวเรือนเกษตรกรและชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

แนวการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม ในประเด็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁸

ในปัจจุบัน งานศึกษาเชิงวิพากษ์แนวคิดและสมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังวาระ “เขียว-คาร์บอนต่ำ” ในระดับโลกได้อ้างถึงประเด็นเกี่ยวกับ “อำนาจและการประกอบสร้างธรรมชาติ” และ “การทำให้ธรรมชาติตกอยู่ภายใต้กระบวนการเสรีนิยมใหม่” (the Neoliberalization of Nature) ซึ่งพัฒนามาจากการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติในเชิงสังคมนิยม⁹ และเป็นประเด็นที่ได้รับความนิยมในหมู่นักวิชาการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรมของไทยในช่วงไม่ถึง 10 ปีที่ผ่านมา¹⁰ ทั้งนี้ แนวการศึกษาในเชิง

⁷ ดูตัวอย่างรวมบทความฉบับพิเศษของวารสาร Journal of Peasant Studies ภายใต้ชื่อ The New Enclosures: Critical Perspectives on Corporate Land Deals (2012) วารสาร Globalizations ภายใต้ชื่อ Land Grabbing and Global Governance (2013) และวารสาร Development and Change ภายใต้ชื่อ Governing Global Land Deals: The Role of the State in the Rush for Land (2013)

⁸ บทความนี้อ้างอิงข้อเขียนส่วนใหญ่จากวารสาร Journal of Peasant Studies ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง จึงอาจทำให้ภาพของมิติในกลุ่มงานศึกษาอื่นๆ ไม่สมบูรณ์นัก ทั้งนี้ วารสารดังกล่าวมุ่งตอบคำถามว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในภาคการเกษตร (ระหว่างชนชั้นต่างๆ และกลุ่มทางสังคมอื่นๆ) เกิดขึ้น ถูกเข้าใจ ทำลาย และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

⁹ การศึกษา “ธรรมชาติในเชิงสังคมนิยม” (social nature) พิจารณาธรรมชาติในฐานะที่ถูกแปลงให้เป็นทุน และในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางวาทกรรม (Castree and Braun, 1998: ix, 15)

¹⁰ ตัวอย่างของงานเหล่านี้เช่น งานศึกษาเกี่ยวกับอำนาจและความรู้ในการจัดการน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและลุ่มแม่น้ำโขงของจักริช สังขมณี (Sangkhamanee, 2010) และงานว่าด้วยการช่วงชิงการนำในการนิยามคำว่า “ป่าชุมชน” ของสุรินทร์ อ้นพรม (Onprom, 2011) อย่างไรก็ตาม งานเหล่านี้ไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับวาระ “เขียว-คาร์บอนต่ำ” โดยตรง

เศรษฐศาสตร์การเมือง นิเวศวิทยาการเมือง และสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยมมีอิทธิพลต่อการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นทั้งสองในกลุ่มงานเกี่ยวกับการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม

หนึ่ง โดยทั่วไปแล้ว แนวการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบมาร์กซิสต์มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการศึกษาการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม (Bernstein and Byres, 2001) เนื่องจากการศึกษาเหล่านี้มักตั้งต้นมาจากประเด็น “คำถามว่าด้วยสังคมเกษตรกรรม” ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจผลกระทบของความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยมต่อการเปลี่ยนผ่านในเชิงเกษตรกรรม (McMichael, 2013: 133) จึงปรากฏว่า งานกลุ่มนี้มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรมหรือการแตกตัวของชนชั้น อันเกิดจากนโยบายของรัฐ-การพัฒนาแบบพึ่งพิงและผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในเชิงการเมืองและเศรษฐกิจ (Bernstein and Byres, 2001: 8, 27) กระทั่งขยายมาถึงการศึกษาด้านการใหม่ๆ ของการสะสมทุน (Borras and Franco, 2012: 55)

งานศึกษาการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรมยังประกอบด้วยแนวการศึกษาและทฤษฎีอื่นๆ เช่น แนวการศึกษาจากมุมมองของชนชั้นผู้ถูกกดทับ และ “การต่อต้านในชีวิตประจำวัน”¹¹ นิเวศวิทยาการเมือง ทฤษฎีขบวนการทางสังคม ไปจนถึงแนวการศึกษาการดำรงชีพ¹² (Bernstein and Byres, 2001, Fairbairn et al., 2014) อาจกล่าวได้ว่า ความหลากหลายของงานเขียนเกี่ยวกับการเมืองว่าด้วยเรื่อง

¹¹ การศึกษาจากมุมมองของชนชั้นผู้ถูกกดทับ (subaltern studies) ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์จากทัศนะของบุคคลหรือกลุ่มคนที่ไม่ใช่ชนชั้นนำและไม่ได้กุมอำนาจทางภาษาและวาทกรรมทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ ในฐานะที่พวกเขาสร้างวัฒนธรรมในการต่อต้านและสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง ขณะที่มุมมอง “การต่อต้านในชีวิตประจำวัน” (everyday forms of resistance) ให้ความสำคัญกับการที่ชาวนาผู้อยู่ใต้อำนาจ ต่อต้านความไม่เป็นธรรมในโครงสร้างอำนาจและระบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นอยู่ (Bernstein and Byres, 2001: 33-34) ผ่านการแสดงออกซึ่งความขบถเชิง โกรธ ขุ่นเคืองหรือต่อต้านอย่างไม่เป็นที่สังเกต เช่น การล้อเลียน ลอบทำลาย หรือกล่าวโทษ เป็นต้น (Scott, 1985 cited in Akarapongpisak, 2014: 5)

¹² แนวคิดเรื่องการดำรงชีพ (livelihood approach) ตั้งคำถามกับประเด็นที่ว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างๆ กันดำรงชีวิตแตกต่างกันอย่างไร โดยอาจหมายถึงวิธีการได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีวิตหรือทรัพยากรที่ใช้หรือกิจกรรมที่ทำการดำรงชีพ

เกษตรกรรม มีรากฐานมาจากการเติมเต็มประเด็นที่ไม่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการสายมาร์กซิสต์ เช่น ประเด็นนิเวศวิทยา วาทกรรมและการเป็นตัวแทนและการเมืองในรูปแบบใหม่และรูปแบบที่ไม่เป็นที่สังเกต (Castree and Braun, 1998: 12-13)

หากพิจารณาเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับนิเวศวิทยาและการศึกษาระบบชาติในเชิงสังคม อาจแบ่งแนวการศึกษาและมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรมได้อย่างคร่าวๆ เป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบมาร์กซิสต์ และนิเวศวิทยาการเมืองทั้งแบบที่ผนวกประเด็นทางด้านนิเวศวิทยาเข้ากับเศรษฐศาสตร์การเมือง และแบบที่หยิบยืมมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยมและสังคมวิทยาว่าด้วยความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์มาใช้ในการสร้างคำอธิบาย (Castree and Braun, 1998: 2-18, Escobar, 1999: 1)

ทั้งนี้ งานในกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการและกลไกของระบบตลาดและอำนาจรัฐที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร เช่น ประเด็นบรรษัทข้ามชาติกับการเปลี่ยนแปลงในเชิงนิเวศ (Castree and Braun, 1998: 9-10) วิกฤตของการสะสมทุนและการพรวดที่ดิน-ทรัพยากร และการเปลี่ยนการเกษตรกรรมให้เป็นสินทรัพย์ทางการเงิน เป็นต้น (Fairbairn et al., 2014: 653-666) ขณะที่แนวการศึกษาในเชิงนิเวศวิทยาการเมืองแบบที่หนึ่งมีฐานคิดว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกที่สามเกิดขึ้นจากอิทธิพลของแรงบีบบังคับทางการเมือง เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ทางสังคมในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม (Castree and Braun, 1998: 10) ที่มีต่อสิทธิการตัดสินใจและกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นในฐานะของผู้จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (McCarthy and Prudham, 2004: 279) โดยมองว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่างๆ ในสังคมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับตัวบุคคลเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม

สำหรับมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยมซึ่งได้ถูกนำมาผนวกเข้ากับแนวการศึกษาในนิเวศวิทยาการเมืองนั้น อยู่บนฐานคิดที่ว่า วาทกรรมและปฏิบัติการทาง

ประวัติศาสตร์เป็นตัวสร้างองค์ประธาน (subject)¹³ จึงมองธรรมชาติในฐานะสิ่งที่ถูกประกอบสร้างทางชีววิทยาและวัฒนธรรม (Escobar, 1999: 1, 3) และให้ความสำคัญกับการที่วาทกรรมแทรกซึมเข้าไปในความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติในทุกๆ ระดับโดยเฉพาะในระดับของความรับรู้และปฏิบัติการ และการที่วาทกรรมและการเป็นตัวแทน (representation) ทำให้ธรรมชาติเป็นวัตถุที่ “อ่านได้” ถูกกำกับควบคุมและคำนวณได้ ภายใต้ปัจจัยทางการเมืองบางอย่าง (Castree and Braun, 1998: 15, 16, 18) ตัวอย่างของแนวการศึกษาที่พัฒนาตามมุมมองนี้ เช่น แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงวิพากษ์ (critical political ecology)¹⁴ ทั้งนี้ แนวการศึกษานิเวศวิทยาการเมืองที่ผนวกมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยมให้ความสำคัญกับมโนทัศน์ที่ใช้วิพากษ์ความทันสมัยในเชิงทุนนิยม เช่น มโนทัศน์เรื่องสินค้า (commodity) และมโนทัศน์เรื่องการปกครองชีวญาณ (governmentality) (Escobar, 1999: 6) ซึ่งได้ถูกนำไปพัฒนาต่อจนเป็นที่มาของเครื่องมือสำคัญในการศึกษาการเมืองเรื่องที่ดินในภาคการเกษตรภายใต้บริบทเขียว-คาร์บอนต่ำในปัจจุบัน

มโนทัศน์ใหม่ในการศึกษาการเมืองเรื่องที่ดินในภาคการเกษตรภายใต้บริบทของวาระเขียว-คาร์บอนต่ำ

ในบรรดางานทางด้านการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม กลุ่มงานการเมืองเกี่ยวกับที่ดิน (land politics) ถือเป็นกลุ่มที่ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวาระเขียว-คาร์บอนต่ำอย่างมีพลวัตมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกระบวนการสร้างสังคมเขียว-คาร์บอนต่ำได้กระตุ้นให้เกิดปรากฏการณ์ขนาดใหญ่ในการถายโอนกรรมสิทธิ์ สิทธิในการใช้ประโยชน์ และอำนาจในการควบคุมกิจกรรมต่างๆ

¹³ ฐานคิดนี้ตั้งข้อสงสัยต่อมโนทัศน์เรื่องความหมาย การเป็นตัวแทน การรับรู้ เจตนา หรือตัวตน

¹⁴ แนวคิดนี้ผสมผสานแนวการศึกษานิเวศวิทยาการเมืองกับการประกอบสร้างศาสตร์ (the constructions of science) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยดูว่าการกระทำทางการเมืองภายใต้โครงสร้างที่โยงไว้รัฐ สังคม และภาคธุรกิจ บังคับทางสังคมและวัฒนธรรม (เช่น วาทกรรม เรื่องเล่า การสร้างภาพตัวแทนของ “เหยื่อ” และ “ผู้ร้าย”) และวิธีวิทยาทางวิทยาศาสตร์นำไปสู่คำอธิบายปัญหาสิ่งแวดล้อมและข้อเสนอต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในเชิงวิทยาศาสตร์ได้อย่างไร (Forsyth, 2003)

เหนือที่ดิน จากมือคนจนสู่มือของผู้มีอำนาจ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 238-9, Borrás and Franco, 2012: 39, 44-45)

ในปัจจุบัน ปรากฏการณ์เหล่านี้มักถูกอธิบายเชื่อมโยงกับมโนทัศน์ใหม่ว่า ด้วย “การแย่งยึดสีเขียว” และ “การกีดกัน” ซึ่งไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานแนวการศึกษาอันหลากหลายเกี่ยวกับการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการผนวกมิติทางด้านนิเวศวิทยาเข้าไปในคำถามว่าด้วยสังคมเกษตรกรรม ซึ่งในที่นี้คือ การตั้งคำถามถึงผลกระทบที่ปัจจัยทางนิเวศวิทยาระดับโลก นวัตกรรมเชิงนโยบายสิ่งแวดล้อมและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ มีต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์และโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรม¹⁵

มโนทัศน์ “การแย่งยึดที่ดิน” และ “การแย่งยึดสีเขียว”

การกว้านซื้อที่ดินขนาดใหญ่เพื่อดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบเขียว-คาร์บอนต่ำถือเป็นส่วนสำคัญของปรากฏการณ์ “การแย่งยึดที่ดิน” (land grabs) ซึ่งกินความรวมถึงการถ่ายโอนการควบคุมทรัพย์สินและทรัพยากรเหนือพื้นที่บริเวณกว้างจากมือของคนในท้องถิ่นสู่ทุนใหญ่ภายนอก ในนามของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน และการตอบสนองต่อวิกฤตอาหาร พลังงาน การเงิน รวมถึงความจำเป็นในการบรรเทาปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศ (Holmes, 2014: 549-550) ทั้งนี้ มโนทัศน์ “การแย่งยึดที่ดิน” อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยใช้มุมมองแบบมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะมุมมองว่าด้วย “การทำให้ธรรมชาติตกอยู่ภายใต้กระบวนการเสรีนิยม

¹⁵ งานวิจัยของไทยที่ใช้แนวคิดการแย่งยึดที่ดิน (land grabbing) การแย่งยึดสีเขียว (green grabbing) และการกีดกัน (exclusion) ยังมีอยู่อย่างจำกัดมาก ผู้สนใจศึกษาเพิ่มเติมอาจติดตามผลการศึกษาคงชุดโครงการสถานการณ์การแย่งยึด เปลี่ยนมือ ถือครอง และการใช้ที่ดินในพื้นที่ชายแดนอีสาน ซึ่งมี กนกวรรณ มะโนรมย์ เป็นหัวหน้าโครงการ ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ซึ่งอยู่ในระหว่างการดำเนินโครงการ) หรืออาจศึกษางานที่ระบุถึงการแย่งยึดที่ดินในฐานะที่เป็นผลกระทบจากนโยบายทางเศรษฐกิจ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “การเมืองของการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษากรณีอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย” ของ สุนทรินทร์ บินไทยสงค์ (2557) ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ใหม่” และสิ่งที่เดวิด ฮาร์วี (David Harvey) เรียกว่า “การสะสมทุนโดยการเบียดขับ” (accumulation by dispossession)¹⁶ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 243)

หากพิจารณาพื้นฐานของข้อวิพากษ์ของฮาร์วี ลัทธิเสรีนิยมใหม่¹⁷ เป็นโครงการทางการเมืองเพื่อรับมือกับวิกฤตของกระบวนการสะสมทุนที่เน้นการปลดปล่อยเสรีภาพและทักษะในการประกอบกิจการของปัจเจกบุคคลภายในกรอบทางสถาบัน (เช่น การทำให้กรรมสิทธิ์เอกชนเข้มแข็ง การค้าเสรี) พร้อมๆ กับการลดบทบาทของรัฐให้เหลือเพียงการสร้างและธำรงรักษากรอบทางสถาบันนั้นๆ (Harvey, 2012: 3) ในแง่นี้การทำให้ธรรมชาติตกอยู่ภายใต้กระบวนการเสรีนิยมใหม่ จึงเป็นการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อทำให้ธรรมชาติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตลาด ผ่านการออกแบบเครื่องมือเชิงสถาบันเพื่อกำกับควบคุมตัวเอง การแปรรูปให้เป็นของเอกชน การปิดล้อม (enclosure) พื้นที่ส่วนรวม และการกำหนดราคาของระบบนิเวศ (McCarthy and Prudham, 2004: 277, Heynen and Robbins, 2005: 6) ทั้งนี้ “การแย่งยึดที่ดิน” ถูกมองว่าเกิดขึ้นจากการทำให้ที่ดินกลายเป็นสิ่งที่ซื้อขายได้ภายใต้กระบวนการต่างๆ เช่น การแปรรูปที่ดินสาธารณะหรือที่ดินส่วนร่วมให้เป็นของเอกชน (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 24) และการทำให้การถือครองที่ดินตามประเพณีกลายเป็น “ทางการ” ผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การออกเอกสารสิทธิ์ (Holmes, 2014: 551)

¹⁶ ฮาร์วีพัฒนาแนวคิดเรื่อง “การสะสมทุนโดยการเบียดขับ” ซึ่งหมายถึง การปิดล้อมสินทรัพย์สาธารณะเพื่อประโยชน์ในเชิงกำไรของเอกชน โดยกระบวนการปิดล้อมนี้ส่งผลให้ความไม่เท่าเทียมทางสังคมรุนแรงยิ่งขึ้น แนวคิดนี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดแบบมาร์กซิสต์เรื่องการแย่งยึด (appropriation) และ “การสะสมทุนขั้นปฐม” (primitive accumulation) (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 243)

¹⁷ ฮาร์วีกล่าวถึง “เสรีนิยมใหม่” (neoliberalism) โดยหมายรวมถึง การทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้าและการแปรรูปที่ดินรวมทั้งหมดไปตลาดออกด้วยการบังคับ การเปลี่ยนรูปแบบการถือครองกรรมสิทธิ์ที่มีอยู่หลากหลายรูปแบบให้กลายเป็นกรรมสิทธิ์เอกชนเพียงอย่างเดียว การกีดกันและทำลายสิทธิที่ประชาชนมีต่อสมบัติส่วนรวม การทำให้แรงงานกลายเป็นสินค้า และกีดกันทำลายรูปแบบการผลิตและการบริโภคแบบอื่นๆ กระบวนการซูร์ตีสินทรัพย์ (รวมทั้งทรัพย์สินทางวัฒนธรรม) ที่ทำให้การแลกเปลี่ยนและการจัดเก็บภาษีโดยเฉพาะที่ดิน กลายเป็นการใช้เงินทั้งหมด การค้าทาส (โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมทางเพศ) และการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราหนี้ของประเทศ (Harvey, 2012)

กระบวนการทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้าเป็นองค์ประกอบสำคัญของสิ่งที่ฮาร์วีเรียกว่า “การสะสมทุนโดยการเบียดขับ” ซึ่งในเชิงของการศึกษาเกี่ยวกับการแย่งยึดที่ดิน หมายถึง การขับผู้อาศัยสิทธิเดิมออกจากที่ดินเพื่อตอบสนองต่อการขยายตัวของระบบทุนนิยม โดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ (เช่น การทำแผนที่ดาวเทียม) ที่ผู้ใช้อ้างว่าจะทำให้การจัดการที่ดินเป็นไปอย่างรวดเร็ว ประหยัด และชัดเจน (Borras and Franco, 2012: 49) ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ตามแนวคิด “การสะสมทุนโดยการเบียดขับ” นี้ การแย่งยึดที่ดินรูปแบบต่างๆ¹⁸ ถูกวิจารณ์ว่าส่งผลในแง่ลบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนหรือชนชั้นทางสังคมเกี่ยวกับสิทธิเหนือที่ดิน การกระจายการถือครองที่ดิน วิธีการดำรงชีพ และอธิปไตยทางอาหารและพลังงานของคนในท้องถิ่น (Borras and Franco, 2012: 46-51) ประเด็นเหล่านี้ได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ ในงานศึกษาการเมืองเรื่องที่ดินในภาคเกษตรกรรมซึ่งส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับวาระเขียว-คาร์บอนต่ำ¹⁹

เช่นเดียวกับมโนทัศน์ “เรื่องการแย่งยึดที่ดิน” มโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” (green grabbing) เติบโตขึ้นมาท่ามกลางการวิพากษ์การทำให้ธรรมชาติตกอยู่ภายใต้กระแสเสรีนิยมใหม่ อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์ทั้งสองมีข้อแตกต่างกันอย่างสำคัญ โดยแม้ว่า “การแย่งยึดที่ดิน” อาจกินความรวมถึงการจัดสรรที่ดินเพื่อผลิตอาหารหรือพลังงานโดยอ้าง “ความเป็นสีเขียว” เพื่อรับรองความชอบธรรม (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 238) แต่ “การแย่งยึดสีเขียว” เป็นมโนทัศน์ที่เจาะจงอธิบายการแย่งยึดที่ดินที่ถูกผลักดันโดยการตกลงซื้อขายซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและการสร้างสังคมเขียว-คาร์บอนต่ำ ทั้งเป้าหมายที่มีอยู่เดิมเช่นการสร้างเขตสงวนและคุ้มครอง และเป้าหมายที่เกิดจากแรงผลักดันใหม่ๆ เช่น คาร์บอนป่าไม้ (forest carbon) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Holmes, 2014: 550)

มโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” ชี้ให้เห็นถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับการใช้มุมมองมาร์กซิสต์ว่าด้วย “การตกอยู่ภายใต้กระแสเสรีนิยมใหม่” มาศึกษากระบวนการและ

¹⁸ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการแย่งยึดที่ดินรูปแบบต่างๆ ใน Borras and Franco (2012)

¹⁹ ดูตัวอย่างรวมบทความฉบับพิเศษของวารสาร Journal of Peasant Studies ภายใต้ชื่อ The New Enclosures: Critical Perspectives on Corporate Land Deals (2012)

ผลกระทบจากภาวะเขียว-คาร์บอนต่ำ ได้แก่ (ก) มิติด้านการแปรรูปสินทรัพย์ สาธารณะจากเดิมที่เป็นของรัฐให้เป็นของเอกชน เช่น การขายที่ดินที่เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์แบบเปิดให้กับบริษัทท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งอาจเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการขับคนออกจากพื้นที่โดยใช้ความรุนแรง การออกกฎหมายเพื่อทำลายความชอบธรรมของชุมชนในการใช้ที่ดิน หรือการกำหนดราคาที่ดินที่ดึงดูดใจ (ข) มิติด้านการทำให้เป็นการเงิน กล่าวคือ การกำหนดค่าให้กับธรรมชาติในเชิงของบริการ (เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ ความสมบูรณ์ของดิน ความอุดมของแหล่งน้ำ) และในเชิงวัฒนธรรมและ “การมีอยู่” เช่น หลักการพื้นฐานของโครงการ PES ในการกำหนดค่าของนิเวศบริการ ซึ่งสามารถแยกองค์ประกอบเพื่อขาย (เช่น องค์ประกอบของป่าเขตร้อนในด้านการเป็นแหล่งดินและน้ำสำหรับการปลูกพืชเชื้อเพลิงชีวภาพ การเป็นแหล่งต้นไม้ที่นำมาซึ่งทุนสนับสนุนจากโครงการ REDD+ การเป็นแหล่งดึงดูดเงินสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น) (ค) มิติด้านการสร้างและเน้นย้ำเรื่องวิกฤต ซึ่งทำให้รัฐบาลของประเทศกำลังพัฒนาที่กำลังตกอยู่ในสถานะถูกหนี้และต้องพึ่งพาสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ต้องเปิดให้ทุนใหญ่สะสมทุนโดยการเบียดขับผู้คนออกจากที่ดิน และ (ง) มิติด้านการเปลี่ยนแปลงบทบาทของรัฐที่ส่งผลให้เกิดการกระจายความมั่งคั่งใหม่ระหว่างตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง เช่น การให้สัมปทานการเช่าที่ดินของรัฐเพื่อดึงดูดธุรกิจเขียว-คาร์บอนต่ำ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 243-246)

ทั้งนี้ มโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” หยิบยืมคำอธิบายในเชิงนิเวศวิทยาการเมืองมาเสนอว่า การแย่งยึดที่ดินเพื่อเป้าหมายทางสิ่งแวดล้อม อาจเป็นสถานการณ์ที่ผู้อ้างสิทธิเหนือที่ดินเดิมตกอยู่ใต้กระบวนการปรับโครงสร้างของกฎและอำนาจหน้าที่ในการเข้าถึง ใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากร โดยที่พวกเขาอาจมิได้ถูกขับออกจากที่ดิน (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 238-9) ในมุมมองของการเมืองในชีวิตประจำวัน²⁰ คนเหล่านี้อาจสูญเสียที่ดินโดยสมัครใจให้

²⁰ แนวทางการศึกษา “การเมืองในชีวิตประจำวัน” (everyday politics approach) อธิบายพฤติกรรมที่ปราศจากการจัดตั้งหรือไม่เป็นที่สังเกตของชาวบ้าน ในการสนับสนุน ร่วมมือ ยอมตาม ปรับเปลี่ยนต่อต้าน หรือ หลบเลี่ยงอำนาจรัฐ/ตลาด หรือระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ หรือการหาทางให้ได้ประโยชน์หรือสูญเสียต้นทุนให้น้อยที่สุด (Kerkvliet, 2009)

กับธุรกิจสีเขียวและกลายเป็นแรงงานหรือเกษตรกรภายใต้ความสัมพันธ์เชิงพันธะสัญญา กับธุรกิจ เนื่องจากถูกดึงดูดใจโดยราคาที่ดินที่พุ่งสูงขึ้น และการสนับสนุนของรัฐบาลที่มองว่าการลงทุนเพื่อการพัฒนาพื้นที่ชายขอบด้วยวิธีนี้ ราคาย่อมเยากว่าวิธีอื่นๆ เช่น การสร้างระบบชลประทาน (Gerber and Veuthey, 2010: 476) คำอธิบายในลักษณะนี้ปรากฏอยู่เช่นกันในการศึกษา “การแย่งยึดที่ดิน” แนวมาร์กซิสต์ ซึ่งฉายภาพผู้คนที่ยอมย้ายไปอยู่ในพื้นที่อื่นตามนโยบายของรัฐ หรืออยู่ภายใต้ระบบพันธะสัญญาโดยสมัครใจ อย่างไรก็ตาม งานในแนวมาร์กซิสต์ก็ยังเห็นว่า ภายใต้กระบวนการทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้า การต่อรองกับชนชั้นและกลุ่มที่กุมอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (ซึ่งรวมถึงตัวแสดงหน้าใหม่ เช่น กองทุนบำนาญ หรือที่ปรึกษาของโครงการ REDD+) เป็นไปอย่างยากลำบาก เนื่องจากต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการจัดการ และอิทธิพล (Borras, McMichael and Scoones, 2010: 589, Borras and Franco, 2012: 53-55)

ประเด็นสินค้า อำนาจ และความรู้ เป็นส่วนสำคัญในคำอธิบายของมโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” ซึ่งสะท้อนให้เห็นการผนวกมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยมเข้ากับคำอธิบายดั้งเดิมในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยเฉพาะในส่วนที่ระบุถึง “สินค้าเชิงวาทกรรม” (discursive commodities) ในตลาดสีเขียว ทั้งนี้ มโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” ให้ความสำคัญกับสินค้าเชิงวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากการที่นโยบายทางด้านวิทยาศาสตร์และการเงินกำหนดค่าทางเศรษฐกิจของธรรมชาติ ผ่านการใช้ภาพตัวแทนในระบบทุนนิยมโลก (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 246-247) เช่น การที่โครงการ REDD+ อ้างผลการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ และ “เศรษฐกิจจำด้วยการซ่อมแซม” เพื่อกำหนดค่าทางเศรษฐกิจของคาร์บอน

เป็นที่น่าสังเกตว่า มุมมองการแย่งยึดสีเขียวอธิบายการต่อรองเพื่อให้ค่าแก่สิ่งแวดล้อมว่าเป็นกระบวนการที่เลื่อนไหล กล่าวคือ ตัวแสดงอย่างชุมชนพื้นถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ก็อาจอาศัยโอกาสที่รัฐภายใต้กระแสเสรีนิยมใหม่ลดบทบาทด้านการกระจายทรัพยากรลง ในการร่วมต่อรองไปในทางที่สอดคล้องกับประโยชน์และเจตจำนงของตน (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 240, 248) ขณะที่ธุรกิจก็อาจอาศัยโอกาสในการอำพรางผลกระทบจากกระบวนการสะสมทุนของตน

โดยใช้ประโยชน์จากกระบวนการออกจากการเป็นชาวนา (de-peasantization) (Gerber and Veuthey, 2010: 472) เช่น การที่ธุรกิจด้านเชื้อเพลิงชีวภาพเข้าไปกว้านซื้อที่ดินในพื้นที่ที่มีกรอพยพออกนอกภาคการเกษตรอย่างกว้างขวางและมีกรปล่อยที่ดินจำนวนมากทิ้งร้างอยู่แต่เดิม²¹ จนทำให้ผู้ได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์จากการกว้านซื้อที่ดินดังกล่าวกลายเป็นคนกลุ่มเดียวกัน (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 253)

นอกจากแนวคิดเรื่องวาทกรรม มโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” ยังหยิบยืมเอาแนวคิดที่ว่าด้วยการปกครองชีวญาณสีเขียว (green governmentality) ในกลุ่มนิเวศวิทยาการเมืองที่อิงแนวคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม มาใช้ในการศึกษาการแย่งยึดที่ดิน²² ตามแนวคิดนี้ การสร้างความรู้ในเชิงนิเวศ (eco-knowledge) เอื้อต่อปฏิบัติการในการสร้างอำนาจเหนือ/ผ่าน “ธรรมชาติ” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองสังคมและเศรษฐกิจสมัยใหม่ (Luke, 1995) จากการวิพากษ์นวัตกรรมเขียว-คาร์บอนต่ำผ่านแนวคิดที่ว่าด้วยการปกครองชีวญาณสีเขียว มโนทัศน์ “การแย่งยึดสีเขียว” ได้ระบุถึงปัญหาอันเกิดจากการสร้างวาทกรรมที่ให้ภาพและกำกับให้คนในท้องถิ่นรู้สึกว่าเป็นผู้ทำลายหรือพิทักษ์สิ่งแวดล้อม จนกระทั่งเป็นผู้น่วมมืออย่างแข็งขันในโครงการอนุรักษ์หรือยอมปฏิบัติตามโครงการย้ายถิ่นฐานของรัฐ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 249)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การผสมผสานแนวการศึกษาต่างๆ เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์การแย่งยึดที่ดินที่มีเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับประเด็นที่ไม่ปรากฏในคำถามว่าด้วยสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ในที่นี้คือ ผลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์และโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรม ของการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในภาคเกษตรกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ผ่านการใช้นวัตกรรมทางการตลาดและนโยบาย

²¹ ในกรณีของประเทศเซียร์รา ลีโอน ปรากฏการณ์นี้เป็นผลจากความเสื่อมถอยในโครงสร้างในภาคเกษตรกรรมเดิม (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 253)

²² แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการปกครองชีวญาณ (governmentality) กล่าวคือ การปกครองสมัยใหม่ที่ปฏิบัติการผ่านการกระทำร่วมกันของอำนาจและความรู้และส่งผลให้เกิดความรู้สึกนึกคิด โดยผู้ที่ถูกควบคุมกลับใช้ความรู้สึกนึกคิดนั้นในการปกครองตนเอง (Onprom, 2011 : 159)

ภาพสะท้อนนี้ยังปรากฏในมโนทัศน์ “การกีดกัน” ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการเฉพาะถิ่นในฐานะที่เป็นที่มาของนโยบายเกี่ยวกับที่ดินและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน และผลกระทบจากกระบวนการต่อรองในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในที่ดินภายใต้บริบทใหม่ๆ ที่มีต่อสังคมเกษตรกรรม

มโนทัศน์ “การกีดกัน”

มโนทัศน์ “การกีดกัน” (exclusion) ซึ่งผสานแนวการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบมาร์กซิสต์ นิเวศวิทยาการเมือง และมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยม ให้ความสำคัญกับ “กระบวนการเฉพาะถิ่น” (place-specific processes) กล่าวคือ เน้นว่า ประวัติศาสตร์ของภูมิภาคและท้องถิ่นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม-การใช้ที่ดิน-การควบคุมกำกับดูแล-ความสัมพันธ์ทางการเกษตร เช่น ประวัติศาสตร์ของการปิดล้อม (enclosure) และการขยายอำนาจรัฐเหนือพื้นที่ (territorialization) หรือ การดำเนินการต่างๆ ทางวิทยาศาสตร์และการบริหารอาณานิคม กำหนดพลวัตทางการเมือง และดังนั้นจึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในการควบคุมที่ดิน และทรัพยากร (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 248-249) โดยมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้กลายเป็นรากฐานของนโยบายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในประเทศต่างๆ จนถึงปัจจุบัน

กลุ่มผู้เสนอมโนทัศน์ “การกีดกัน” มองว่า ประวัติศาสตร์และบริบทแวดล้อม เป็นที่มาของอำนาจ โดยที่อำนาจของการกีดกันในทัศนะของพวกเขาแตกต่างออกไปจากที่มีการเสนอไว้ในงานวิชาการแย่งยึดที่ดินทั่วไป คือแทนที่มโนทัศน์ “การกีดกัน” จะให้ภาพการกีดกันในเชิงลบโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดการสะสมทุนโดยการเบียดขับ หรือมองว่าการกีดกันเป็น “เงื่อนไข” หรือสถานการณ์ที่คนจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงที่ดิน หรือเป็น “กระบวนการ” ขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยความรุนแรงในการขับคนยากไร้ออกจากที่ดินของพวกเขาเพื่อประโยชน์ของผู้มีอำนาจ กลับเสนอว่า การกีดกันเป็นกระบวนการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อมีการใช้ประโยชน์และการเข้าถึงที่ดิน แม้แต่ในการเข้าถึงที่ดินของกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดหรือการใช้ประโยชน์จากที่ดินแบบร่วมหมู่อย่างยั่งยืน (Hall, Hirsch and Li, 2011: 4) ในแง่นี้

การกีดกันจึงเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เกิดผลได้และผลเสียแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการอ้างสิทธิเหนือที่ดินไม่ว่าพวกเขาจะเป็นชาวบ้านหรือนายทุนก็ตาม

จุดเด่นของคำนิยามว่าด้วย “การกีดกัน” คือการสะท้อนให้เห็นกระบวนการกีดกันในฐานะที่ตกอยู่ภายใต้โครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจ 4 ประเภท ได้แก่ (ก) *กฎระเบียบ (regulation)* ที่กำหนดเส้นเขตแดนการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งแบบที่เป็นและไม่เป็นเครื่องมือทางกฎหมาย และทั้งที่ออกโดยรัฐ กลุ่มตามประเพณี และแม้แต่กลุ่มข้ามชาติ (ข) *กำลัง (force)* ซึ่ง “กีดกัน” โดยใช้ความรุนแรงหรือขู่ว่าจะใช้ความรุนแรงโดยรัฐและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ในบางกรณีการใช้กำลังเกิดขึ้นควบคู่กับการใช้กฎระเบียบในการกีดกัน (ค) *ตลาด (market)* ซึ่งจำกัดขอบเขตของการเข้าถึงที่ดินผ่านการกำหนดราคา การเก็งกำไรและการซื้อขายที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ และ (ง) *ความชอบธรรม (legitimation)* กล่าวคือ การสร้างฐานทางศีลธรรมให้กับการอ้างสิทธิเด็ดขาด โดยการทำให้กฎระเบียบ ตลาด และกำลัง เป็นที่ยอมรับได้ทั้งในเชิงการเมืองและในเชิงสังคม (Hall, Hirsch and Li, 2011: 4-5) การระบุประเภทของอำนาจในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการมอง “อำนาจ” ที่คล้ายคลึงกับแบบของเวเบอร์ (Max Weber) เนื่องจากมองว่า การเชื่อฟังอำนาจเกิดขึ้นเมื่อ “สิทธิในอำนาจ” ถูกพิจารณาว่าชอบธรรมจากการที่มีนสอดคล้องกับบรรทัดฐานในระบบสังคมที่เกิดขึ้นมาภายใต้โครงสร้างที่ครอบงำสังคม และมองว่าผู้คนในความสัมพันธ์ทางการผลิตไม่ได้ตกอยู่ใต้อำนาจของชนชั้นนำ หากแต่มีความสามารถที่จะใช้ประโยชน์ในเชิงยุทธศาสตร์จากทักษะและความรู้ในการผลิต (Gordon, 2013: 257-260)

เป็นที่น่าสังเกตว่า มโนทัศน์ “การกีดกัน” ได้อ้างถึงการกีดกันแวดล้อม (ambient exclusions) ซึ่งเป็นการกำหนดประเภทของการกีดกันที่อาจใช้เป็นกรอบในการวิพากษ์อิทธิพลของวาระเขียว-คาร์บอนต่ำได้โดยตรง ทั้งนี้ การกีดกันแวดล้อม หมายถึง การกีดกันที่เกี่ยวข้องกับความตระหนักในประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการกีดกันที่อาศัยประเด็นดังกล่าวในการสนับสนุนความชอบธรรม ตัวอย่างเช่น การที่โครงการและวาทกรรมในเชิงอนุรักษ์และการให้ความสำคัญกับ “ทรัพยากรร่วม” (commons) ในระดับชุมชน ชาติ และในระดับโลก ส่งผลให้

เกษตรกรรายย่อยถูกกีดกันหรือถูกจำกัดลักษณะของกิจกรรมที่สามารถทำบนพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่มีศักยภาพเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก ทั้งๆ ที่รัฐส่งเสริมการทำเกษตรกรรมเพื่อบรรเทาปัญหาความยากจน (Hall, Hirsch and Li, 2011: 60, 62) ในประเด็นนี้ มุมมองเรื่อง “การกีดกันแวดล้อม” สะท้อนให้เห็นถึงผลที่ลึกลับของการปกครองชีวญาณ หากพิจารณาในแง่ของการสร้างและสวมอัตลักษณ์ที่ขัดแย้งกันระหว่างการเป็นผู้นุรักษ์ (ตามวาทกรรม “ความยั่งยืน”) และการเป็นผู้ประกอบการทางการเกษตรที่พึ่งตนเองได้ของชาวบ้าน (ตามวาทกรรมการบรรเทาความยากจน) และยังสะท้อนให้เห็นถึงทางเลือกของเกษตรกรในการใช้ประโยชน์จากแนวทางการพัฒนาที่ริเริ่มโดยรัฐ หากพิจารณาตามแนวการศึกษาการเมืองในชีวิตประจำวัน

อีกหนึ่งความน่าสนใจของมุมมองว่าด้วยการกีดกันแวดล้อม คือ การตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปแบบต่างๆ ของการกีดกัน²³ เช่น ในประเด็นของ *การกีดกันที่อยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์* นั้น มโนทัศน์การกีดกันได้ตั้งข้อสังเกตว่าปรากฏการณ์ที่ชนกลุ่มน้อยซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติรวมตัวจัดตั้งเป็นขบวนการเข้ายึดที่ดินคืนจากรัฐ อาจถือเป็นการตอบโต้ต่อการสร้างให้อุทยานแห่งชาติกลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของรัฐสมัยใหม่ (Hall, Hirsch and Li, 2011: 69-70) ขณะที่ในประเด็นของ *การกีดกันบนพื้นฐานของวาทกรรมและปฏิบัติการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานของชุมชน (CBNRM)* มุมมองว่าด้วยการกีดกันแวดล้อมได้สะท้อนให้เห็นถึงผลจากการที่แนวทาง CBNRM มักกำหนดให้ “ท้องถิ่น” ร่วมออกแบบและนำระบอบการจัดการทรัพยากรแบบกีดกันมาใช้ควบคู่ไปกับกลไกของรัฐในการจัดโซนนิ่งเพื่อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน (Hall, Hirsch and Li, 2011: 71) โดยชี้ให้เห็นว่า แผนที่ที่กำหนดเขตสำหรับชุมชนใดชุมชนหนึ่ง กระตุ้นให้เกิดการกีดกันชุมชนอื่นๆ ในเชิงอาณาเขต ในขณะที่การนิยามความเป็นชุมชนโดยไม่ครอบคลุมถึงคนกลุ่มน้อยและผู้อพยพส่งผลให้เกิดการ

²³ การกีดกันแวดล้อมอาจแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การกีดกันที่เกิดจากการที่หน่วยธุรกิจสอดแทรกวาระทางด้านอนุรักษ์เข้าไปในโครงการของตน การกีดกันที่อยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานของชุมชน

กีดกันในเชิงสังคม อีกทั้งการระบุถึงคุณสมบัติของผู้ที่พึงจะได้อาศัยอยู่ในพื้นที่
อนุรักษ์ก็ทำให้เกิดการกีดกันตนเอง (self-exclusion) เนื่องจากชาวบ้านต้องสวมอัต
ลักษณ์หรือพยายามชูสถานะในเชิงวัฒนธรรมและในเชิงอนุรักษ์ (Hall, Hirsch and
Li, 2011: 73, 74, 77)

หากย้อนกลับไปพิจารณาจุดเน้นของมโนทัศน์ “การกีดกัน” ที่ว่าชาวบ้าน
ไม่ได้ตกเป็นเหยื่อของการกีดกันเสมอไป มุมมองการกีดกันแวดล้อมได้กระตุ้นเตือน
ให้เรามองลึกลงไปถึงการที่เกษตรกรสวมตัวเองเข้ากับวาทกรรมอนุรักษ์และ
อ้างความเป็นผู้เชี่ยวชาญในการดูแลสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้ที่ดิน
เพื่อการเกษตรกรรม (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 251) ประเด็น
เหล่านี้ล้วนเป็นความท้าทายในการศึกษาการเมืองเรื่องที่ดินภายใต้บริบทของวาระ
เขียว-คาร์บอนต่ำในปัจจุบัน

บทสรุป

นโยบายและการลงทุนทางธุรกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและลดการปล่อย
ก๊าซคาร์บอน ซึ่งเติบโตอย่างก้าวกระโดด ถูกวิจารณ์อย่างกว้างขวางตลอดทศวรรษ
ที่ผ่านมา แนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมตลาดเสรีที่เน้นความยั่งยืน ถูกตีความใหม่ว่า
เป็นการทำให้ธรรมชาติตกอยู่ภายใต้กระบวนการเสรีนิยมใหม่ ขณะที่การกว้าน
ซื้อที่ดินของธุรกิจและการให้สัมปทานที่ดินขนาดใหญ่เพื่อเป้าหมายทางด้าน
สิ่งแวดล้อม ถูกวิจารณ์ว่าเป็นการอำพรางการแย่งยึดที่ดิน โดยอาศัยความชอบธรรม
จากวาทกรรมต้านโลกร้อน ประเด็นเหล่านี้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในกลุ่ม
ผู้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรมในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา

ท่ามกลางงานศึกษาสายมาร์กซิสต์ที่ส่วนใหญ่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ข้าง
ต้นผ่านแนวคิดการสะสมทุนโดยการปล้นชิง กลุ่มงานที่ใช้แนวการศึกษาในศตวรรษ
การเมืองโดยผนวกลมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยม ใต้ให้กำเนิดมโนทัศน์ใหม่ที่เป็น
ประโยชน์ต่อการศึกษาการเมืองเรื่องที่ดินในภาคการเกษตรในปีปัจจุบัน ได้แก
มโนทัศน์ว่าด้วยการแย่งยึดสีเขียวและมโนทัศน์การกีดกัน โดยขณะที่มโนทัศน์การ

แย่งยึดสีเขียวตึงเอาแนวคิดที่ว่าด้วยสินค้าในเชิงวาทกรรมและการปกครองชีวญาณสีเขียวมาใช้อธิบายกระบวนการและผลกระทบจากการแย่งยึดที่ดินเพื่อเป้าหมายทางด้านสิ่งแวดล้อม มโนทัศน์การกีดกันได้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์และบริบทของพื้นที่และที่มาของอำนาจสีเขียว และอธิบายว่าการกีดกันเป็นสิ่งจำเป็นในการอ้างสิทธิเหนือที่ดินผ่านกระบวนการต่อรองที่ชาวบ้านไม่ได้ตกเป็นเหยื่อเสมอไป

บทความนี้ได้อธิบายที่มาและองค์ประกอบหลักๆ ของมโนทัศน์ทั้งสองพร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่าการผสมผสานแนวการศึกษาต่างๆ เพื่อมาอธิบายปรากฏการณ์การแย่งยึดสีเขียวเป็นทิศทางที่สะท้อนการปรับเปลี่ยนทิศทางของคำถามหลักในการศึกษาการเมืองว่าด้วยเรื่องเกษตรกรรม กล่าวคือ การผนวกมุมมองทางด้านนิเวศวิทยา โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่างๆ เช่น การสร้างฐานเพื่อรองรับความชอบธรรมของ “สิทธิอำนาจ” ในการจัดการธรรมชาติ และผลของการสร้างความรู้ในเชิงนิเวศที่มีต่อการกำหนด “ค่า” ของธรรมชาติและต่อการที่คนกำกับพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อธรรมชาติ การที่ประเด็นเหล่านี้พัฒนาตอบสนองต่อปรากฏการณ์ใหม่ๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ วาระเขียว-คาร์บอนต่ำ จึงถือเป็นความท้าทายสำคัญต่อการตั้งคำถามและทิศทางในการศึกษาการเมืองว่าด้วยเรื่องที่ดินและเกษตรกรรม

เอกสารอ้างอิง

- Achavanuntakul, Sarinee. (2014). *Ru laeo plian*. (In Thai) [Learn and change]. Bangkok: Sal Forest.
- Akarapongpisak, Nattakant. (2014). Kanmueang Nai Chiwit Pracham Wan Khong Khruaruean Isan Phaitai Boribot Khong Kan Pluk Oi Nai Thana Phuet Phalanggan. (In Thai) [Everyday Politics of Rural Households in the Isan Region under the Context of Sugarcane Growing as Energy Crops]. *Journal of Mekong Societies*, 10(3), 1-23.
- Arsel, Murat and Büscher, Bram. (2012). Nature™ Inc.: Changes and continuities in neoliberal conservation and market-based environment policy. *Development and Change*, 43(1), 53-78.
- Bernstein, Henry and Byres, Terence J. (2001). From peasant studies to agrarian change. *Journal of Agrarian Change*, 1(1), 1-56.

- Borras, Saturnino M. and Franco, Jennifer C. (2012). Global land grabbing and trajectories of agrarian change: A preliminary analysis. **Journal of Agrarian Change**, 12(1), 34-59.
- Borras, Saturnino M., McMichael, Philip and Scoones, Ian. (2010). The politics of biofuels, land and agrarian change: Editors' introduction. **Journal of Peasant Studies**, 37(4), 575-592.
- Castree, Noel and Braun, Bruce. (1998). The construction of nature and the nature of construction: Analytical and political tools for building survivable futures. In Bruce Braun and Noel Castree. (Ed.). **Remaking reality: Nature at the millennium**. (pp. 2-41). New York: Routledge.
- Corson, Catherine and MacDonald, Kenneth Iain. (2012). Enclosing the global commons: the convention on biological diversity and green grabbing. In James Fairhead, Melissa Leach and Ian Scoones. (Ed.). **Green grabbing: A new appropriation of nature**. (pp. 27-48). Oxon: Routledge.
- Escobar, Arturo. (1999). After nature: Steps to an antiessentialist political ecology. **Current Anthropology**, 40(1), 1-30.
- Fairbairn, Madeleine et al. (2014). Introduction: New directions in agrarian political economy. **Journal of Peasant Studies**, 41(5), 653-666.
- Fairhead, James, Leach, Melissa and Scoones, Ian. (2012). Green grabbing: A new appropriation of nature?. **Journal of Peasant Studies**, 39(2), 237-261.
- Forsyth, Tim. (2003). **Critical political ecology: The politics of environmental science**. London: Routledge.
- Friend, Gil. (2014). **Khiao Plian Lok**. (In Thai) [The truth about green business] (Achavanuntakul, Sarinee, Trans.). Bangkok: Openworlds.
- Gerber, Julien-François and Veuthey, Sandra. (2010). Plantations, resistance and the greening of the agrarian question in coastal Ecuador. **Journal of Agrarian Change**, 10(4), 455-481.
- Gordon, Ray. (2013). Power and legitimacy: From Weber to contemporary theory. In Stewart R. Clegg and Mark Haugaard. (Ed.). **The Sage handbook of power**. (pp. 256-273). London: Sage Publications.
- Hall, Derek, Hirsch, Philip and Li, Tania M. (2011). **Powers of exclusion: land dilemmas in Southeast Asia**. Singapore: NUS Press.
- Harvey, David. (2012). **Prawattisat chabap yo khong latthi seri niyom mai**. (In Thai) [A brief history of neoliberalism]. (Kitirianglarp, Kengkij, Charoensri, Narut, Weeraspong, Pakawadee, Horachaikul, Surat and Wannasathop, Apirak, Trans.). Bangkok: Saun Ngern Mee Ma.
- Heynen, Nik and Robbins, Paul. (2005). The neoliberalization of nature: Governance, privatization, enclosure and valuation. **Capitalism Nature Socialism**, 16(1), 5-8.

- Holmes, George. (2014). What is a land grab? Exploring green grabs, conservation, and private protected areas in Southern Chile. **Journal of Peasant Studies**, 41(4), 547-567.
- Institute of Development Studies. (2009). **Peasant politics: Critical perspectives on rural development**. Retrieved September 27, 2015, from <http://www.ids.ac.uk/news/peasant-politics-critical-perspectives-on-rural-development>.
- Kerkvliet, Benedict J.Tria. (2009). Everyday politics in peasant societies (and ours). **Journal of Peasant Studies**, 36(1), 227-43.
- Leach, Melissa, Fairhead, James, and Fraser, James. (2012). Green grabs and biochar: Revaluing African soils and farming in the new carbon economy. **Journal of Peasant Studies**, 39(2), 285-307.
- Luke, Timothy W. (1995). On environmentality: Geo-power and eco-knowledge in the discourses of contemporary environmentalism. **Cultural Critique**, 57-81.
- McCarthy, James and Prudham, Scott. (2004). Neoliberal nature and the nature of neoliberalism. **Geoforum**, 35, 275-283.
- McMichael, Philip. (2013). **Food regimes and agrarian questions**. Halifax & Winnipeg: Fernwood Publishing.
- Ministry of Energy. (n.d.). **Phaen phatthana phalangngan thotthaen lae phalangngan thanglueak yisip ha percent nai sip pi (2012-2021)**. (In Thai) [The development plan to promote usage of alternative energy to 25 percent within ten years]. Retrieved May 1, 2015, from <http://www.enconfund.go.th/pdf/index/aedp25.pdf>.
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2014). **Phaen maebot kaekhai panha kan thamlai sapphayakon pamai kan bukruk thidin khong rat lae kan borihan chatkan sapphayakonthammachat yang yangyuen**. (In Thai) [The master plan for resolving the problems of forest destruction, public lands trespassing and sustainable management of natural resources]. Bangkok: Royal Thai Army War College.
- Onprom, Surin. (2011). *Pa chumchon: Theknoloyi amnat khuapkhum chumchon nai khet pa chin mai? korani sueksa pa chumchon Huai Kaew Tambon Huai Kaew Amphoe Mae On Changwat Chiang Mai*. (In Thai) [Community forest: A new technology of power to regulate communities living in the forest areas? the case study of Huai Kaew community forest in Huai-Kaew Sub-District, Mae On District of Chiang Mai Province]. **Journal of Sociology and Anthropology**, 30(2), 155-177.
- Sangkhamanee, Jakkrit. (2010). **The hydraulics of power and knowledge: Water management in northeastern Thailand and the Mekong region**. PhD Dissertation (Anthropology), College of Asia and the Pacific, Australian National University.

- Scott, James C. (1985). **Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance**. New Haven: Yale University Press.
- United Nations Division for Sustainable Development (UNDESA). (2012). **A guidebook to the green economy: Issue 1: green economy, green growth, and low-carbon development**. Retrieved September 20, 2015, from <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/GE%20Guidebook.pdf>.
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). **Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication**. Nairobi: UNEP.
- Von Braun, Joachim and Meinzen-Dick, Ruth. (2009). **Land grabbing by foreign investors in developing countries: Risks and opportunities**. Washington, D.C.: International Food Policy Research Institute.